

عزت الله سحابی

ایران

آزادی و

به اهتمام
امیرطیرانی

دموکراسی

بنگاه ترجمه و نشر
کتاب پارسه

سرشناسه: سبحانی، عزت‌الله، ۱۳۰۹-۱۳۹۰
 عنوان و نام پدیدآور: ایران، آزادی و دموکراسی / گزیده گفته‌ها و نوشته‌های عزت‌الله سبحانی / به اهتمام
 امیر طیرانی
 مشخصات نشر: تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه ۱۴۰۱
 مشخصات ظاهری: ۵۱۲ ص
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۵۳-۸۰۷-۹
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
 موضوع: سبحانی، عزت‌الله، ۱۳۰۹-۱۳۹۰ -- مصاحبه/دموکراسی -- ایران/ایران -- سیاست
 و حکومت -- قرن ۱۴ -- نقد و تفسیر
 شناسه افزوده: طیرانی، امیر، ۱۳۳۲-، گردآورنده
 رده‌بندی کنگره: DSR ۱۰۵۱
 رده‌بندی دیویی: ۰۸۲۴/۹۵۵
 شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۳۵۶۸۲

■ ایران، آزادی و دموکراسی

گزیده گفته‌ها و نوشته‌های عزت‌الله سبحانی

آماده‌سازی و تولید: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه

طراحی گرافیک: پرویز بیانی

نوبت و شمارگان: چاپ اول ۱۴۰۱، ۷۰۰ نسخه

همه حقوق چاپ و نشر برای بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه محفوظ است.

هر گونه اقتباس از این اثر، منوط به دریافت اجازه کتبی از ناشر است.

بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه

تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان شهدای ژاندارمری شرقی، پلاک ۷۴،

طبقه سوم، تلفن، ۶۶۴۷۷۴۰۵

www.parsehbook.com / info@parsehbook.com

@ketabeparseh

فروشگاه: تهران، خیابان ولیعصر، روبروی دوراهی یوسف‌آباد، پلاک ۱۹۴۱

تلفن: ۸۸۸۹۱۸۹۴

فهرست

۷..... مقدمه

فصل اول: اجتماعی

۱۹..... تأثیر درآمدهای نفتی بر اخلاق ایرانیان
۳۳..... برخورد سیاسی با کار خیر

فصل دوم: سیاسی

بخش اول: نظری

۳۹..... ناسیونالیسم و ملیت گرایی
۶۷..... بحث‌های بنیادی ملی
۱۳۷..... پی‌نوشت‌ها
۱۳۹..... مسئله فقر در ایران، ریشه‌ها و راه حل‌ها
۱۷۱..... رابطه دین و دموکراسی
۱۷۷..... سیر تحول مفهوم آزادی در ایران
۱۸۵..... تاریخچه تأسیس احزاب سیاسی در ایران
۱۹۱..... دلایل درونی ناکامی احزاب در ایران
۲۰۱..... مفهوم ملی مذهبی
۲۱۷..... الگوی ایرانی دموکراسی

- نژادپرستی ایرانی یا بازشناسی هویت ملی؟ ۲۲۵
- پی‌نوشت‌ها ۲۵۹
- ایران برتر از ایدئولوژی ۲۶۱

بخش دوم: مسائل سیاسی روز

- سخنرانی مهندس عزت‌الله سحابی در جلسهٔ رسیدگی به عدم کفایت سیاسی بنی‌صدر برای ریاست‌جمهوری
۳۰ خرداد ۱۳۶۰ ۲۷۵
- نامهٔ مهندس عزت‌الله سحابی به حجت‌الاسلام سیدمحمد خاتمی ۲۸۵
- سیاسی‌کاری ضربه‌ای بر ساختار مدنی شوراهای ۳۰۷
- آقای رئیس‌جمهور! تیر خلاص را بر دشمنان اصلاحات وارد کنید ۳۱۵
- دربارهٔ سیاست‌های منطقه‌ای ۳۱۷
- تاوان یک نه بزرگ بود ۳۲۹
- محافظه‌کاران مسئول پراندن مردم به سوی بیگانگان هستند ۳۳۷
- دنبال شرایط بعد از کودتای ۲۸ می‌وادی هستند ۳۴۵
- نگاه «راست» به خارج است ۳۵۵
- جریان راست می‌خواهد با امریکا «مخفی» مذاکره کند ۳۶۳
- نقد جریان اصلاحات ۳۷۳
- از هیچ مکتب خارجی تقلید نمی‌کنیم ۳۹۱
- جهانی‌شدن ۳۹۷
- احساس ملی نباشد فرو خواهیم ریخت ۴۰۱
- راه‌حل کردستان؛ حسن نیت، توسعه، آزادی و عدالت ۴۰۷
- دور اصلاح‌طلبی و انقلابی‌گری در ایران ۴۴۵
- اهداف اصلاح‌طلبانه، ابزار مصلحانه ۴۵۷
- روشنفکران و اصلاح‌طلبان ناامید نشوند ۴۶۵
- ایران در گرو مشارکت انتخاباتی ایرانیان ۴۶۹
- هماهنگ یا تابع ۴۷۷
- جنبش سبز و مسئلهٔ راهبری ۴۸۵
- مفاهیمی که در حد شعار هستند ۴۸۷
- اصلاحات خاتمی را قبول داریم ۴۹۳
- ضرورت وحدت ملی ۵۰۳

مقدمه

ایران، آزادی، دموکراسی
عزت‌الله سبحانی به دلیل تولد و پرورش در خانواده‌ای مذهبی و ارتباط با شخصیت‌هایی
همچون مهندس بازرگان، آیت‌الله سیدمحمد طالقانی، از ابتدای زندگی فردی مذهبی
و معتقد به باورهای مذهبی و عامل به احکام و مناسک مذهبی بود.

سحابی در رفتار فردی نه تنها عامل به انجام فرایض و مقید به عمل به احکام
واجب بود بلکه نسبت به انجام مستحبات نیز پایبند بود. کسانی که با ایشان
ارتباط نزدیک‌تری داشتند به خاطر دارند که ایشان نیز همچون پدر مرحومشان
دکتر یدالله سحابی مقید به روزه مستحبی بودند و در طول سال به جز ماه رمضان،
روزه‌هایی روزه‌دار بودند.

علاوه بر رفتار فردی این تربیت مذهبی سبب شد تا عزت‌الله سحابی از منظری
دینی و مذهبی پا به عرصه سیاست بگذارد.

چنانچه پیش از این بارها و از جمله در مقدمه دو جلد پیشین این مجموعه گفته
شده و نیاز به تکرار ندارد در طول این بیش از شش دهه حضور در عرصه مبارزه
بارها طعم احضار و بازداشت و محاکمه و زندان را آزمود. در طول این سال‌ها

سحابی در سلول‌های انفرادی و عمومی هریک از زندان‌های قصر، عشرت‌آباد، لشکر دوزرهی، قزل‌قلعه، عادل‌آباد شیراز، برازجان، اوین، زندان ۵۹، کمیته مشترک ضد خرابکاری (توحید بعدی)، مدتی از عمر خود را سپری کرد. آخرین احضار و بازجویی او کمتر از یک سال از خاموشی او و وداع با جهان صورت گرفت. چهارده روز بعد از مرگ، آخرین پرونده او در ارتباط با شرکت در کنفرانس برلین بعد از گذشت یازده سال مخومه اعلام شد.

به رغم این همه او حتی در پیرانه‌سری و در شرایطی که به بیماری‌های بسیار مبتلا بود دست از تلاش برای رسیدن به آرمان‌ها و اهداف خود برنداشت.

این رویکرد به زندگی و درپیش گرفتن شیوه‌ای از زیست که به سبب آن نه تنها خود فرد بلکه خانواده او را نیز با مشکلات و گرفتاری‌ها روبه‌رو می‌سازد برخاسته از تفکر و تربیت مذهبی او بود که همواره مبارزه سیاسی و تلاش در جهت آزادی، استقلال و سربلندی و رفاه مردم و ایران را وظیفه و تکلیفی دینی تلقی می‌کرد.

این نوع نگرش به فعالیت سیاسی سبب شد تا همواره در قالب تشکلهایی با هویت مذهبی در عرصه سیاست حضور داشته باشد در دوران دانشجویی فعالیت‌های سیاسی وی به رغم هواداری و تعلق خاطرش به نهضت ملی و شخص دکتر مصدق در قالب انجمن اسلامی دانشجویان دانشگاه تهران صورت گرفت، رویه‌ای که بعد از کودتای ۲۸ مرداد نیز ادامه یافت.

او چندی بعد از کودتای امریکایی ۲۸ مرداد به نهضت مقاومت ملی پیوست و به همکاری با آن پرداخت.

نهضت مقاومت ملی که در حمایت از رهبر نهضت ملی ایران یعنی شخص دکتر مصدق و برای مقابله با کودتای ۲۸ مرداد به رهبری مرحوم آیت‌الله سیدرضا زنجانی شکل گرفت گرچه تشکلی ایدئولوژیک نبود، هویت رهبران و فعالان آن و همچنین سمت و سوی فعالیت‌ها و شعارهای آن در راستای تفکرات رهبران آن یعنی کسانی همچون مرحوم حاج سیدرضا زنجانی و برادرشان حاج سید ابوالفضل، سیدضیال‌الدین حاج سیدجوادی، حاج سید مهدی قوام، آیت‌الله طالقانی، مهندس بازرگان،

دکتر سبحانی و... قرار داشت و آن گروه از فعالان و رهبران آن که گرایشات ملی قوی تری داشتند همچون دکتر سنجابی، داریوش فروهر و... نیز افرادی با باورهای مذهبی بودند، به حضور دین در عرصه سیاسی معتقد نبودند.

دو تشکل دیگری که سبحانی پیش از انقلاب با آن‌ها همکاری داشت اولی نهضت آزادی ایران بود که وی جزو مؤسسان آن نبود اما به سرعت در صف رهبران آن قرار گرفت. نهضت آزادی هم همچنان که در مرانامه آن آمده است و نیاز به توضیح ندارد تشکلی مذهبی به شمار می‌رود. سبحانی به جز نهضت آزادی ایران، چندی بعد از تأسیس سازمان مجاهدین خلق به پیشنهاد و اصرار مرحوم محمد حنیف نژاد خود را برای همکاری تشکیلاتی با سازمان مجاهدین آماده می‌کرد که با بازداشت‌های گسترده رهبران و فعالان آن سازمان و همچنین خود سبحانی در آبان ۱۳۵۰ این موضوع محکوم ماند. نکته مهم در دلیل دعوت حنیف نژاد از سبحانی برای همکاری، درخواست وی برای گوشش در جهت تصحیح دیدگاه‌های نظری سازمان و جلوگیری از چپ‌روی ناخواسته و خلاف میل رهبران و بنیانگذاران در سازمان بود. حنیف نژاد که از تعلقات و باورهای مذهبی سبحانی از یکسو و تسلط نسبی وی بر معارف اسلامی آگاهی داشت از او خواسته بود تا در این زمینه و جلوگیری از التقاط اندیشه در سازمان با آن‌ها همکاری کند.

بعد از انقلاب هم عزت‌الله سبحانی با راه‌اندازی شورای فعالان ملی - مذهبی در میانه دهه ۱۳۷۰ عملاً در رأس یک تشکل باورمند به اعتقادات مذهبی تا پایان عمر به حیات سیاسی خود ادامه داد.

اما در اینجا هدف بیان ویژگی‌های شخصیتی و فکری مذهبی سبحانی نیست. برای شناخت ایمان و تفکر مذهبی سبحانی رجوع به مقالات و نوشته‌های منتشر شده یا در دست انتشار ایشان^۱ کافی است و برای شناخت منش مذهبی و تقیدات دینی و

۱. گزیده مقالات و سخنرانی‌های اعتقادی مهندس سبحانی توسط نگارنده این مجموعه جمع‌آوری و به امید خدا در آینده نزدیک توسط انتشارات پارسه منتشر خواهد شد.

مذهبی ایشان از جمله انس دائمی با قرآن و تلاش برای استخراج راهکار از آیات الهی، رعایت حلال و حرام الهی و پاک‌دستی، علاقه بسیار وی به ادعیه مذهبی و به‌ویژه دعای عرفه و... ارتباط و گفت‌وشنود با نزدیکان ایشان می‌تواند مفیدفایده باشد. سخاهی در زمره آن دسته از دین‌باوران بود که دغدغه‌شان عبارت بود از: عدالت، آزادی، برابری، دموکراسی، رفع تبعیض میان مردم و مفاهیمی از این قبیل. قائلان به این تفکر بر دو دسته تقسیم می‌شدند که عبارت بودند از باورمندان به انترناسیونالیسم و طرفداران ناسیونالیسم. یعنی کسانی که به جهان‌وطنی اسلامی معتقد بودند و گروه دوم که ضمن اعتقاد به این آرمان‌ها به اولویت سرزمینی و میهنی می‌اندیشیدند.

جریان نوگرایی دینی و مذهبی در ایران به‌رغم آنکه سرمنشأ این تفکر یعنی سیدجمال‌الدین اسدآبادی فردی جهان‌محور و انترناسیونال بود ولی از دهه ۱۳۲۰ به این سو کسانی همچون طالقانی و بازرگان و شریعتی و... همه به اولویت ایران معتقد بودند. سرنوشت ایران و وضعیت زنده‌گی مردم و آینده این سرزمین و ساکنان آن، همواره یکی از بزرگ‌ترین دغدغه‌های این جریان و از جمله عزت‌الله سخاهی به‌شمار می‌رفت. در بیانیه‌ای که «شورای فعالان ملی مذهبی» به مناسبت فوت او منتشر ساخت، آمده است که وی در آخرین لحظات هوشیاری می‌گفت:

«زندگی مردم سخت شده است. خدا می‌داند که من چقدر برای ایران نگرانم! من دارم می‌میرم و کاری برای ایران نکردم.»

اما تأکید بر عنصر ملیت و نگرانی از آینده از سوی سخاهی نگاهی مبتنی بر ملیت‌پرستی آن هم از نوع به اصطلاح شوینستی و نژادپرستی و از منظر ایران و ایرانی از همه ملت‌ها برتر است و «هنر نزد ایرانیان است و بس» نبود.

سخاهی نخستین بار در میانه دهه ۱۳۴۰ شمسی به مسئله ملیت و ناسیونالیسم ورود کرد. در آن دوران، ناسیونالیسم در کنار مارکسیسم از جمله اندیشه‌های رایج در مبارزه علیه سلطه استعمار بود. او در مقدمه مفصلی که به درخواست مرتضی مطهری بر کتاب خدمات متقابل اسلام و ایران درباره ناسیونالیسم نوشت به بررسی اهمیت و ریشه‌های ناسیونالیسم پرداخت.